

MISCEL·LÀNIA

Daler, Enlleir-se

L'etimologia proposada per Coromines¹ (BUTLLETÍ, 1931, p. 26) per a *daler* 'ardor, desig, frisança' com a provinent de DELĪRIUM, *DELĒRIUM, a la qual ha assentit Moll en el seu *Bolletí*, 1933, p. 125, ha estat acceptada per REW³, 2532a (o, com sigui que Meyer-Lübke no cita Coromines, haurà estat trobada per ell independentment).² No obstant, m'impedeix de subscriure-la el fet que la forma DELĒR- en lloc de DELĪR- no troba en romànic cap suport. Després de la crítica de Sainéan, ja no crec en l'etimologia de *mois deloir* 'desembre', de Thomas (REW, 2534), i el mateix

1. A les altres etimologies, interessantíssimes, del respectat col·lega, faré només les següents observacions: el cat. *arraulir-se* intento ara explicar-lo altrament en *Ztschr. f. rom. Phil.*, LIII, 149, i, a causa de les formes provençals en -g-, -b-, rebutjaria AD-RIGORIRE. — El cat. *llagui* 'retard', prov. ant. *lagui* 'pena, treball' no pot ésser un representant mig-savi de LAQUEUS, ja que un mot com 'llaç' precisament hauria d'aparèixer en forma popular, sinó un derivat en -i del tipus del prov. mod. *lassi* 'fatigue' (representat per una dotzena d'exemples, cf. prov. ant., cat. ant. *seti*, prov. *bòfi* 'gonflement' — cat. *bòfia* 'mentida'), citat per Thomas, *Ess. de Phil.*, p. 90, pertanyent a la família de LACUS en el significat de 'toll, aiguamoll', partint del qual s'explica el de 'entrebanc' com també 'cansament', cf. prov. mod. *lagoussa* 'guèer, agiter dans l'eau', *lagoussu* 'bruine', *lagoussu* 'courbature, lassitude douloureuse', etc. — A la p. 42 diu Coromines que jo he citat *gronsa* 'tremuja' en el meu article del BUTLLETÍ, XI, 119, a propòsit de *gronzar* 'bressar' «sense dir, però, en quina relació s'hi troba»: doncs, és clar que ho feia en el sentit de la interdependència dels dos mots; la definició de l'*Oxford Dictionary*, que cita ara Coromines («it is agitated by two iron pins of the axis that alternately raise the vessel containing the grain which again sinks by its own weight»), mostra com és que un mot per a dir 'bressar' ha pogut servir per a designar la tremuja. — He tractat diferentment de *vijares*, darrerament en *Arch. Rom.*, IX, 70, però crec que Coromines ha encertat la solució definitiva.

2. [El fascicle corresponent del REW³ porta la data de 1931, mentre que el volum de 1931 del BUTLLETÍ no va veure la llum fins al començament de 1933. Però Coromines havia llegit, pel gener de 1930, l'original del seu article al senyor Meyer-Lübke. — N. de la R.]

Meyer-Lübke, en un passatge posterior de la seva obra (*, n.º 3787), ha analitzat correctament *mois deloïr* en *mois de loïr* (= GLIS > *loïr* 'liró'). Així, doncs, *daler* seria l'únic representant en la Romània d'aquesta forma dialectal itàlica la permanència de la qual és admesa exclusivament a base d'aquesta etimologia — cas encara més sorprenent que la permanència de mots llatins en un sol domini romànic.

Cal, doncs, intentar l'explicació del mot sense sortir del català. Aguiló tradueix *dalè* per 'anhelo, afán', *dalejant* 'anhelante', *dalera* 'afán, anhelo'. El mot *anhelo* deu ésser el doblet llatinitzant del nostre mot. Si partim de *d'alè* (= *ALĒNU < ANHĒLARE), tal com apareix en locucions provençals modernes com *prene d'alen* 'prendre courage, s'enhardir', *avé d'alen* 'avoir du souffle', *douna d'alen* 'donner du souffle', es tractarà d'un derivat en -r- segons el procediment admès pel mateix Coromines, p. 29 (s. v. *enravenar*), per a *enrederit* (de RIGIDUS) (El FEW registra Vinzelles *dals* al costat del general *alé*). El *de* partitiu (sense article) està amplament representat en català antic, cf. Aguiló s. v. de n.º 6 (*feu de molts donatius*, Tirant; *que Deus te faça de be*, J. Esteve; *si negú vol fer d'armes*, Cron. Jacme). El diccionari Alcover-Moll s. v. *alé* cita *fer molts d'alens* (Mall.). També fóra possible de partir de *ALENITARE = *ANHĒLITARE (esp. septentr. *alendar*; esp. *aneldo* = ANHĒLITUS, REW³ 473a i 474), que està testificat per al català dels segles XIV-XV en Aguiló: *alendar* > **dalenar* (cf. **nitidiare* (REW³ 5928) > cat. *nedejar* — valenc. ant. *denejar*, bearn. *deneyá*), d'on els postverbals *dalè* i *dalera*. De 'panteixar' s'arriba sense dificultat a 'daler', i així mateix a 'cuitar' (*adalerar-se*).

L'aranès *delí* 'fondre' pertany, com diu correctament el REW³, 2671, a DELERE. L'esp. *desletr* 'deixatar', en canvi, jo no el faria venir amb Bruch (cf. REW, 2671) de quelcom de gàllic, mentre puguem sortir-nos-en amb el lèxic llatí. Assenyalaré, doncs, l'*enllehir* registrat per Aguiló (St. Feliu de Guíxols) 'fondre, consumir' (p. ex. *aquest xicot me fa enlleir*), *enllehirse* (Eivissa) 'emmagrir-se, avorritir-se' (p. ex. *vostè no surt a passeig; sempre a casa, s'enlleirà*), i proposaré simplement el ll. LAEDERE, que ja entre els romans era aplicat a la salut (Horaci: *ne te frigora laedant*) i el seu compost ELĪDERE, que Ernout-Meillet interpreten així: «faire jaillir en pressant, écraser», d'ou *elisiō*, employé au sens propre par Sén. Ep. 99, 18,

elisis lacrimae : un *EXLAEDERE recompost pot haver estat transformat en romànic *DIS-(IN-)LAEDERE. Vegeu romanalles de LAESUS, ELISUS en REW, 4844, 2846. — LEO SPITZER.

Resposta

La idea del nostre honorat col·laborador senyor Spitzer, a qui he de regraciar els mots amables que té per al meu treball, no em sembla acceptable per les següents raons. La preposició *de* en les frases provençals que cita Spitzer, *prene, douna d'alen*, és la *de* partitiva o indefinida característica del provençal modern, però que, en frases d'aquest tipus, no ha existit mai en català. En català antic es troben construccions del tipus *beure del vi*, però aleshores la preposició va sempre acompanyant l'article o un adjectiu. I no podent ésser aquest, no veig quin podria ésser l'origen d'aquesta *de* que, aglutinada amb *alè*, hauria donat *daler*. Quant al pas de *alendar* a **dalenar*, no hi podré creure mentre no conegui casos semblants¹ d'una metàtesi tan extraordinària.

Per altra part, com ja apuntava en el meu article, *daler* amb *a* sembla ésser en l'origen una grafia equivocada, pròpia dels dialectes orientals que confonen la *a* i la *e* àtones, car en valencià el mot és escrit (i, per tant, pronunciat) amb *-e'* i també, notem-ho, amb *-r*. En prova d'això, al text que citava llavors puc afegir ara els dos següents:

No ab més *deler* devoren les abelles — La mel dins de la flor del taronger. (J. Garcia Girona, *Seidia*, p. 24.)

Este *deler* per trobar aquelles paraules tan prenyades de... sentit... Este deliri es troba exacerbat en l'escriptor valencià. (Caballero Muñoz, *Taula de Lletres Valencianes*, agost de 1928.)

Hi ha encara el verb *delerar*:

Tant parla i riu que sembla que *deler*, — Arriscant de la amor la discreció. (*Seidia*, p. 135.)²

1. *Nedejar* > *denejar* no ho és : es tracta del cas banal de la metàtesi recíproca de dues intervocàliques. Però no conec cap exemple d'una consonant recolzada que se separi de la implosiva amb què formava grup per anar a omplir una síl·laba d'inicial vocàlica.

2. En els dos últims passatges és evident la sinonímia de *deler* i *delerar* amb *deliri*, *delivar*, però això no té gaire valor provant a favor de la

Spitzer suposa que *adalerar* i *dalera* vénen de *dalè* (= *de* + *alè*), com de *salze* ha vingut *salzereda*, o de **rede* ha vingut *enrederit*. Però observem que això sols és possible en català del Principat, on la *-r* final no sona, i on el collectiu del mot pronunciat *álbe* (i escrit *álber*) és *elberède* o el diminutiu de *kánti* (= *càntir*) és *kentirèt*; en canvi és impossible en el català de València, que ha pronunciat sempre les *r* finals i les pronuncia encara. Amb l'etimologia *de* + *alè* esperariem, doncs, en valencià, **dalé* i **dalenar*.

L'única raó que allega el savi etimologista per a rebutjar l'etimologia evident DELIRIUM, és que el nostre *daler* seria l'únic representant romànic d'aquest mot. Això no és rigorosament exacte puix que hi ha també el bearnès *deleret*¹. Però encara que ho fos no podria admetre's com a raó vàlida. Així com hi ha mots llatins que només han subsistit en portuguès, en francès, en castellà (i no parlem del sard o del reto-romànic), també n'hi pot haver que no hagin sobreviscut sinó en català, i de fet n'hi ha i no pocs: FRETUS > *freu*, ŌRA > *vora*, LABES > *allau*, MUCRO > *mugró*,² PRŪNA > (*es*)*purna*, IGNORARE > *enyorar*,³ DENSARE > *desar*, REPU-DIARE > *rebutjar*, i tants altres de menys coneguts com CONGESTA (NIX) > *congesta*, CATARACTA > *cadireta*⁴ 'porta de sèquia', HIRCUS > *herc* 'fr. *bouquetin*', FLEXUS > *flix* 'cordatge gastat', BRISA > *brisa* (del raïm), TURIO > *tòria*, ODIARE > *ujar*, *MINCTULARE (de MINGERE 'orinar') > *re-mintolar* 'traspuar', *EX-VELLICARE > *esvellegar* 'esquinçar'. Però, per què cercar-ne més, si el mateix Spitzer és autor d'etimologies catalanes que es troben en aquest cas? Ell

meva etimologia, perquè la sinonímia pot ésser deguda a la influència secundària d'aquests darrers mots, amb els quals l'escriptor valencià, a tort o amb raó, ha pogut creure relacionat etimològicament *deler*.

1. I *deletera* 'désirer vivement', *delère* 'anxiété, préoccupation, désir ardent' (Palay).

2. Quant al castellà *mugrón* al qual el REW³ atribueix igual origen, ve de MERGUS + -ONE com es veu pel significat i per la forma dialectal i catalana *murgón* (Borao), *murgó*. Algun dels altres mots que cito ha deixat també rastres escassíssims enfora del català, el mateix que DELIRIUM.

3. Ja sé que Spitzer rebutja aquesta etimologia, però ho fa sense altra raó que la mateixa que al·lega contra DELIRIUM > *daler*. Això l'obliga a derivar *enyorar* d'*entrenyorar*, aquest d'*entrenyor*, i aquest d'*entranya*, oblidant, entre altres coses, 1.ª que els abstractes en *-or* vénen sempre d'adjectius i no de substantius; 2.ª que són femenins i *entrenyor* és masculí (Aguiló).

4. Els altres representants romànics d'aquest mot, si deixem de banda els noms de lloc, són erudits, sense excloure l'it. *cateratta*, com es veu per la *-t-* conservada.

és qui ha proposat fer venir *oldà* de *OLITANUS, *congriar* de CONGREGARE, *conjuninar* de CONGEMINARE i, en aquest mateix article, *enlleir* de LAEDERE, i crec que, almenys en els dos darrers casos, té raó.

Ara, que *daler* vingui, no de la forma clàssica DELĪR-, sinó de la dialectal DELĒR-, no canvia res en la qüestió, perquè, fos quin fos el seu origen, aquesta darrera forma havia entrat en el llatí vulgar general, altrament no hauria estat condemnada per l'*Appendix Probi* ni citada tan sovint en les glosses.

Només dos mots sobre algunes altres observacions de Spitzer; amb les restants em declaro conforme. Les formes provençals en -b- i en -g- no poden invalidar l'ètimon AD-RIGORIRE. *Embreuli* és forma rara al costat de la general *arreuli*, i serà deguda a contaminació amb el gascò *breu* 'fred' (REW³, 1289a); *agreuli* és un mot diferent, com es veu per la definició 'rendre grêle, appauvrir'.¹ Pel que fa a LAQUEUS, no té res d'estrany que en la significació figurada de 'entrebanç' hagi estat tractat com a mot erudit, mentre que en la concreta de 'llaç' s'ha desenrotllat popularment: és un cas ben semblant al de PENSARE > *pesar* i *pensar*. Per a admetre que el provençal antic i català antic *lagui* pot venir de LACUS, caldria tenir altres exemples antics, catalans i provençals, de derivats abstractes en -i; un sol exemple, *làssi*, provençal i modern, d'un tipus de formació tan poc corrent, no basta. (Quant als dos que cita Spitzer entre parèntesis els he de recusar: en *seti* la -i prové de l'original germànic *sittjan*, per tant no és sufix; *bòfia*, que significa pròpiament 'cavitat' — cf. Aguiló — d'on 'cosa buida', 'mentida', és una metàtesi de l'antic *fòvia* < FOVEA, com diu molt bé Griera, BDC, XX, 18). — JOAN COROMINES.

Alre

És freqüent de trobar aquest pronom indefinit neutre, del qual dono exemples més avall, en els nostres textos antics i també

1. Com a nova prova de la meua etimologia aprofito aquesta ocasió per a citar el verb *enreular-se* que s'usa a la Vall de Cardós amb el significat de 'quedar enramat de fred, glaçar-se' (enquesta personal). Que en aquest mot hi ha RIGOR resulta ben clar pel significat.

en llengua d'oc, sempre amb el significat de 'altra cosa'. El mot sobreviu, per altra part, en diferents parlars moderns. Meyer-Lübke i Wartburg, en els diccionaris etimològics respectius, i En Moll en l'article corresponent del Diccionari Alcover, coincideixen a considerar *alre* com una juxtaposició del seu equivalent *als* o *al* amb *re* 'res'. Malgrat estar subscripta per noms tan autoritzats,¹ no puc adherir-me a aquesta etimologia per les raons següents:

1. Perquè el mot es pronuncia *àlre* i no *alrè* (l'accent *alré* que posa el Diccionari Aguiló a alguns textos antics està mancat de fonament, com ja observa En Moll). Efectivament, així sona avui a Menorca (Diccionari Alcover) i a Cerdanya (Volart, *BDC*, II, 50); al Llenguadoc (Sauvages *àourè*), a Provença (Mistral *aurre*, amb exemples trets de dos poetes fills d'Aix), als Alps (Arnaud et Morin *Le langage de la vallée de Barcelonnette : àoure*), al Delfinat (Martin, *Le patois de Lallé : aourre*) i a l'Auvèrnia (Michalias, *Glossaire de la commune d'Ambert : aurre*). I així sonava antigament, d'altra manera no s'explicaria la grafia *alra*, que és corrent en català antic:

Senyer, be podets veser Que yo no he poscut *alra* fer. (*Set Savis*, v. 1925.)

Pus lo rey o volia, no s'i podia *alra* fer. (*La filla de l'Emperador Contastí, Rom.*, xxx, 530.)

Ara bé, si *alre* fos un compost de *al(s)* més *re*, tindríem *alré* com tenim *perquè*, o prov. *calcún*, etc., sempre amb accentuació en el segon element, com és de llei en català i en llengua d'oc en tots els mots compostos.

2. Perquè l'ordre de composició : *al* primer i *re* a darrera, no és normal. Així com diem *algú altre*, *cap altre* i no *altre algú* o *altre cap*, i en francès, *nul autre*, *quelqu'un d'autre*, *rien d'autre*, i en llengua d'oc *ren autre* o *ren aurre* (Mistral), hauríem de tenir, no pas **als res* sinó *res als*, que de fet és molt corrent en la llengua antiga, v. gr.:

Que *res als* no amé mas que Ell fos honrat. (Llull, *Desconhort*, v. 23.)

Que de *ren al* no s rancura ni s clama. (Ventadorn, *Be m'an perdut*.)

1. Jud m'assenyala el port. ant. *algorrem* (=mod. *alguma coisa* Grun-driss² 1019) que sembla presentar un cas de composició semblant. ¿Però no es tractarà d'una contracció de *algua rem*, forma paral·lela a l'expressió moderna, potser amb influència de *algo*?

Raynouard cita un cas únic de l'ordre contrari : «Ni *al res* no m fai viure.» P. Rogiers, *Tan no plou*, però en realitat cal llegir *alres*¹ i veure-hi un exemple del mot que estem discutint, proveït de la -s del cas subjecte.

3. Si *alre* contingué el mot *res*, significaria 'res més' i s'usaria únicament, com s'usa *res*, en frases negatives, interrogatives o dubitatives. No obstant, *alre* és perfectament sinònim de *als*, i s'usa tan o més sovint que aquest (compareu els exemples dels dos mots que cita Alcover) en frases afirmatives i amb significat positiu; cf., p. ex.:

Molt me enujava Cascuna nit Sovint al lit Com s'orinava... *D'alre*
pudia Quant li venia Son ordinari... (*Spill*, v. 2383.)

Que vullau servar la pau, o fer guerra o fer *aldre*, nosaltres devem
usar la virtut. (J. Esteve, segons Aguiló.)

D'*alre* m faitz doncx valensa, Quar de falsa crezensa, Maire de Dieu,
No m a ops penedensa. (Lanfranc Cigala, en Appel, *Chrest.*, 102.96.)

Metem en peinnora... tots los frugz... que d'aquest forn e d'aquest
box sobredig issirau, o de caza o d'*alre*. (Brunel, *Les plus anciennes chartes en langue provençale* p. 207, document de Lodeva, any 1185.)

Volart cita com a usuals actualment a la Cerdanya les frases «Si tinguessis cent unces, bé diries *alre*» i «Fer *alre* de quelcom» 'fer-ne cas' (és a dir, pròpiament, 'obrar altrament a causa de quelcom'). En Mistral llegim : *quaucarèn aurre* 'quelque autre chose', *parlen d'aurre* 'parlons d'autre chose', *tout l'aurre li siguèt facile*, etc.

4. Al costat de *alre* existeix la forma *aldre* que registra Levy, *Petit Dict. Prov. Fr.* En català antic *aldre* és freqüent sobretot en textos valencians. Ultra el que he citat abans de J. Esteve, l'he trobat en Roís de Corella, *Obres completes* (Barcelona, 1913), vol. I, p. 18, i II, pp. 177 i 293; en el *Parlament de Casa Mercader*, del mateix autor, p. 75; *Cançoner Satíric Valencià*, p. 110; Llull, *Ll. de Contemplació*, I, 110.

La *r* de *res* essent inicial, és una *r* llarga, i com a tal només pot anar en principi de síl·laba; és incompreensible que davant d'ella

1. Així ho imprimeix Appel en la seva edició d'aquest trobador (Berlín, 1882), p. 41.

es formés una *d* epentètica. Al costat de *conreu* o de *somriure* no existeixen pas les variants **condreu* ni **sombriure*.¹

5. Si en *alre* hi hagués *re* < REM, hauríem de trobar en provençal antic la variant **alren*, de la mateixa manera que es troben *re* i *ren*. Ara bé, la forma **alren* no existeix, que jo sàpiga, almenys no la registren Raynouard ni Levy.² El text abans citat de L. Cigala usa les formes *quascun*, *ben*, *fon* (= *fo*), i malgrat això, té *alre*. És més, en els dialectes moderns que han conservat les *n* finals, com és el cas del provençal rodanès, delfinès i alpi, que diuen *ren*, *pan*, *vin*, etc., trobem, igual que pertot *aurre*. Així ho hem vist més amunt.

Per totes aquestes raons, és evident que cal rebutjar l'etimologia admesa fins ara, i considerar *alre* com una simple variant de *als*.

Quin és l'origen d'aquesta variant? No pretenc deixar-ho resolt des d'ara, car es tracta d'un problema difícil, però heus aquí dues hipòtesis, de les quals els crítics triaran la més probable. És sabut que *al(s)* ve de ALID, forma arcaica en lloc de ALIUD, testificada sovint.³ Per a *alre* ens caldria postular una variant *ALIR,

1. Jud em fa fixar en el prov. ant. *gandre(n)* que es troba al costat de *ganre(n)*, *gran re(n)*. Ací, però, la *d* no és epentètica, sinó conservada de la forma arcaica *grand*. Cas paral·lel al de *Camprodon* (pron. *kampruðŋn* o *kambruðŋn*), compost de *camp* (pron. *kám* avui, però antigament *kámþ*) i *rodon*.

2. Schuitz-Gora, en un article recent, *ZRPh.* LIII, 87 i ss., confirma amb la seva gran autoritat la inexistència en provençal antic de la forma **alren*, no en treu, però, cap conseqüència contra l'etimologia i es limita a parlar de «erstarre Zusammensetzung». Aquesta etiqueta si podria explicar-nos per què els trobadors oriünds de comarques on s'ha perdut la *-n* no coneixen la forma **alren* mentre usen ocasionalment formes com *cançon*, *ren* i anàlogues, no pot justificar de cap manera la caiguda de la *-n*, únicament en el mot *alre*, en aquelles regions que han conservat sempre les *n* finals.

3. Meyer-Lübke i d'altres sostenen que ve, no precisament de ALID, sinó d'un *ALE, analògic d'altres neutres en *-e*. La raó és que, segons ells, ALID hauria hagut de donar **aud* en francès antic i no pas *el*, que és la forma real, cf. FALLIT > *faut*, APUD > *od*. Per això mateix es veu obligat Meyer-Lübke a admetre que un altre mot del francès antic, diferent d'aquest, el pronom neutre de tercera persona *el*, procedeix, no pas de ILLUD, sinó d'un *ILLUM analògic de IPSUM. Per al cas això no ens interessa directament, puix que *ALE al capdavant no fóra sinó una alteració analògica de ALID, però no em sé estar de fer observar que aquesta és una fonètica massa simplista. Posem a part FALLIT > *faut* que té *-t* i no *-d*, car és molt possible que, a diferència de la *-t*, la *-d*, més dèbil, s'hagi perdut normalment en final absoluta, on totes les consonants llatines eren molt febles; quant a la *d* de *od* < APUD no és final, sinó interior, ja que es tracta d'una preposició pronunciada sempre juntament amb el mot que la segueix. Cf. la *-d* de *ad*, conservada dialectalment en català (valencià *ad ell*, *ad algú*).

l'accent sobre la *i*: car BOVÀRIA, en francès, hauria donat, desenrotllant-se popularment, **bouvière*, i per via sàvia, **bovaire*. De tota manera l'accentuació *boària* del mot provençal no és impossible, puix que els textos que cita Raynouard d'aquest mot són en prosa, i per tant ens deixen en llibertat d'accentuar-lo com vulguem.

Però observem que el tipus admès, BOVÀRIA, sols podia donar *boaria*, *boria*, evolucionant com a mot savi (per via popular hauria fet *bov(i)era*). Wartburg ho ha vist i per això suposa que el nostre mot es devia formar en baix llatí, i del llenguatge oficial i monàstic hauria passat més tard a la llengua general. Cosa estranya tractant-se d'un terme de caràcter rural, si bé no impossible.

Fixem-nos, però, que això no és més que una hipòtesi formulada per les necessitats de la justificació fonètica de l'etimologia. No hi ha res que autoritzi a creure que BOVARIA va existir primer en baix llatí que en el parlar vulgar; si el mot aparegués en llatí merovingi tindriem dret a sostenir-ho, però els exemples que cita Du Cange del mot llatí són tardans, dels segles XIII i XIV, és a dir, simples llatinitzacions del mot francès o provençal.

Partint de *boària* creu En Moll més fàcil la dislocació de l'accent que prenent per base *boeria*. Però mirant-ho bé, a mi em sembla el contrari. No hi ha exemple en català d'una *a* tònica, la vocal més plena i més oberta, absorbida per una *o* precedent. En *aïna* > *eina*, *baïna* > *beina*, en *jeia*, *reina*, *beneit*, en *Boi*, *cuina*, *buina*, en els imperfets, es tracta sempre d'una *i*, vocal fàcilment consonantitzable (o en *jaena* > *jeina*, d'una *e*), que perd l'accent a profit d'una vocal anterior més oberta, o igual oberta. En canvi *boal*, *boada*, per exemple, romanen sense alteració.

Només hi ha un mitjà de resoldre el dubte entre les dues accentuacions possibles *boària* i *boaria* del mot provençal antic. El pas d'aquest últim a *bòria* és concebible fonèticament, com veurem més avall; en canvi, no es veu cap raó perquè l'accent, si estava originàriament sobre la *a*, hagués passat a la *i* següent. Doncs, si en algun parlar modern el mot és accentuat sobre la *i*, això significa que l'accentuació *boaria* és l'originària i que per tant cal abandonar l'explicació de Wartburg. De fet hi ha *boria* en baix aranès (Bossost), amb el significat de 'borda amb els corrals i prats adjacents' (vegeu el meu *Diccionari Aranès* a publicar pròximament).

Continuo, doncs, creient que *bòria* ve de *boeria*, que potser s'ha d'interpretar més aviat com a derivat de *bo(v)er* que no de *bou* (és a dir 'la casa del bover', d'on es passa fàcilment a 'casa de pagès', etc.). La dislocació de l'accent dues síl·labes endarrera, que així cal admetre, no és, com ja feia observar en el meu article, un cas únic : hi ha també els noms de poble *Cànoves* (Vallès) i *Cànoes* (Rosselló), de *Caenòves*, *Casesnòves*. L'explicació és aquesta: en contraure's la *o* o la *a* amb la *e* o *a* àtona següent, resulta una vocal llarga : *bōriē*, *kānōbēs*. Ara bé : en català o en llengua d'oc no hi ha altres vocals llargues que les accentuades, que, al mateix temps que duen l'accent, solen ésser un poc més llargues que les àtones. En produir-se, doncs, una vocal llarga en posició àtona, atrau sobre si l'accent per tal d'evitar una espècie fònica estrangera al sistema de la llengua. Crec que es tracta d'un fenomen més freqüent del que ara podríem creure, i si no en coneixem més exemples, serà perquè fins ara no hi hem parat esment. Heus-ne aquí, però, alguns casos més que se'm presenten a última hora. Val. *dèsset* 'disset' (i, amb ell, *díuit* i *dènou*) < *dēssēt* < *deessēt* < *dezessēt*; aranès *deláje* 'abans-d'ahir' < *deld* 'dellà' + *ajé* 'ahir' i *delánet* 'ahir vespre' < *deld* + *anét* 'anit'. I finalment un cas molt semblant al de *bòria* és el del tortosí *enrònia* 'sospita' < *enrōnia* < *enraonia*.¹—

JOAN COROMINES.

Borja

Aquest mot significa, segons el Diccionari General de P. Fabra, 'barraca de vinya', però malgrat la seva semblança, de forma

1. A continuació dono les dades i l'autoritzada opinió que el prof. Jud té l'amabilitat de comunicar-me : «Un type BOVARIA existe dans l'Emilia: imoles. *buvareja* 'cascina' (Tozzoli); aussi vicent. *boaria* 'stalla di buoi', bologn. *buarí* 'bovaria, luogo dove si alleva il bestiame' (Ungarelli); une forme *bovariaciūm* dans le glossaire du Cartulaire de Saint Victor de Marseille (a. 1097), p. 566. — Je crois que vous avez raison de partir de *boaria* : cf. Lespy *boarie*, *boerie*, *borie*; mais pour les formes méridionales citées par FEW, s. v. *bovaria*, on reste perplexe : *bouório* < BOVARIA? ou < BOVÁRIA? *Bovaria* comme terme du latin médiéval n'a rien d'anormal, cf. Adams p. 131 et le français *écurie*! — Levy s. v. *boaria* cite l'avis de P. Meyer : «*boria* et *boaria* sont le même mot». Donc recul d'accent de *boaria* > *booria* > *bòria* dès le 13e siècle dans tout le Midi (cf. Du Cange s. v. *boria*)? Il faudrait examiner les noms de lieu du type *borio* enregistrés dans les Dictionnaires topographiques et dans les cartu-

i àdhuc de significat, amb l'anterior, no hi té, en l'origen, res a veure. Mossèn A[ntoni] G[riera], en una nota apareguda en el volum XVIII, p. 317, d'aquesta revista, va assenyalar la seva àrea geogràfica (Pla de Lleida, Tarragona i València) i en cità alguns exemples trets d'obres contemporànies.¹ Per a més detalls sobre aquests punts pot veure's la nota esmentada.

La seva interpretació etimològica no em sembla, en canvi, satisfactòria. *Borja* pertanyeria a la família del reto-romànic *bargun* 'cabanya', fr. dial. *barge*, llemosí *barjo* 'pila d'herba', i cast. ant. i port. *barga* 'barraca', mots que, segons els romanistes que els han estudiats (Meyer-Lübke, Jud, Wartburg, etc.), representen un tipus pre-romànic BARGA, possiblement cèltic.

L'extensió geogràfica del mot és efectivament la característica dels mots cèltics: Alps, Nord i Centre de França i Oest d'Espanya. Per això fa estrany que el que, segons mossèn Griera, seria el representant català de la mateixa família, aparegui no en els Pirineus, que és on solen aturar-se les últimes onades de la influència gàllica a casa nostra (*balca*, *boïga*, *calm*, *cleda*, *rega*, *rusca*), sinó exclusivament en la part meridional del domini. Aquesta localització fa pensar més aviat en un origen àrab.

Però és la fonètica la que s'oposa decisivament a aquesta etimologia. Passem per alt la dificultat de la correspondència cast. *-ga*: cat. *-ja*, que mossèn Griera aparta fent al·lusió a *canonge*, *monge* (els quals no són de procedència francesa com diu ell, sinó que presenten el resultat genuïnament català de *-ICU* en fi d'esdrúixol, passant per *-i(g)u*, *-iu*, mentre que *'ICA*, *-GA* doren *-ga*, cf. *mànega* MANICA, *farga* FABRICA, *verga* VIRGA, etc.). Però que una *a* s'hagi convertit en *o* per efecte d'una labial precedent és un fet inòit en la nostra llengua, i que en tot cas només fóra concebible en posició àtona, però mai tractant-se d'una *a* accentuada.

S'imposa, per altra part, de relligar els noms de població *Les Borges Blanques* i *Les Borges del Camp*, amb els nombrosos noms

laïcs de la França. Le cat. *bòria* se rattache donc à un problème qui demande à être approfondi aussi pour le Midi de la France. — Cf. enfin *Bovière* Long non, *Noms*, 150.»

1. Aquestes obres són totes de l'escriptor E. Girbal i Jaume, el qual era fill de Girona, però havia residit llarg temps a Alacant. Allí devia aprendre el mot que ens interessa, que és totalment estranger a les terres gironines.

de lloc algerians que contenen el mot *Bordj* : entre molts altres *El-Bordj* (prov. d'Oran), *Bordj-Boghni* (prov. d'Alger), *Bordj-Menaïel* (id.), *Bordj-Bou-Aréridj* (prov. de Constantina).¹ Aquest mot, com és ben conegut, no és altre que l'àrab بَرْج (bírj), i modernament *bórj* 'torre', mot corrent en la llengua clàssica, si bé no sembla d'origen semític sinó manllevat al seu sinònim el gr. πύργος.

Ara bé, tot fa creure, i en això coincideixo amb l'opinió de mossèn Griera, que el nom de lloc *Borges* i el nom comú *borja* són idèntics, i que, per consegüent, l'ètimon de *borja* és el mot àrabic esmentat. El significat d'aquest últim ens recorda l'article del Diccionari de Bulbena «*borja* torre, guaita»,² però ignorant la font d'aquest article (que no apareix en cap diccionari anterior), valdrà més no recolzar gaire en aquesta coincidència.

Els dialectes moderns del Nord d'Àfrica coneixen el mot amb un significat quasi igual al del nostre *borja*, segons el *Supplément* de Dozy, del qual copio aquestes cites : «بَرْج. Habitation en pierre dans un jardin (Pellissier, *Description de la Régence de Tunis*); maison à la campagne (Orti, *Guide de la conversation franco-arabe*, Alger, 1846; Hélot, *Dictionnaire de poche français-arabe et arabe-français*, Alger, s. d.)».

Només falta explicar la forma que ha pres en català el nostre mot. L'àrab *borj* (substantiu masculí), essent estranya a la nostra llengua la terminació *-rj*, devia ésser catalanitzat primer en *borge*. Així apareix, segons Eguílaz, en el Repartiment de Sevilla. Després, *borge* que, per la terminació, tant podia ésser femení com masculí, va canviar de gènere per influència, sigui de *torre*, sigui de *cabanya* o *barraca*, i va convertir la seva *-e* en una *-a*, com tants altres femenins (*cendra*, *puça*, *-ija* de -ĪGINEM, etc.) amb tanta més facilitat que el plural *borges* igual pot correspondre a un singular *borja* que a *borge*. — JOAN COROMINES.

1. «Cf. les noms de lieu siciliens cités par Avolio, *Supplemento dell'Archivio Glottologico Italiano*, vi, 99, u *Burgiu*, u *Burgettù*» (Jud).

2. Sense més indicacions en el *Diccionari Català-Castellà-Francès*. En el *Diccionari Català-Castellà* del mateix autor (Barcelona, 1919), va acompanyat de la menció «antic».

ÍNDEXS DEL TOM XXII

- Dialectes*
Balear : Vocabulari — de la molinaria, 1-35.
- Fonètica*
A^{CSL} > e, 47.
L'accent pot recular una o dues síl·labes quan hi ha un hiatus, 249-251.
-d > -r en llatí, 248;
-ã > -r̃ en umbre, 248.
d epentètica entre l i r, 246.
- e davant c > i en rosse-llonès, 48.
'ICU '-ICA, 252.
T postònica darrera LĪ, 248.
- Formació de mots*
Accentuació dels mots compostos : J. Coromines, Alre, 245.
- Toponímia*
P. Aebischer, Deux noms de lieu catalans d'origine religieuse : «Madramanya» et «Marquixanes», 36-58.
Noms deguts al culte dels arbres, 52 i ss.
- Vocabulari*
Àrab (mots d'origen —) en la molinaria, 29.
Metàfores d'ordre sexual, 32.
Molinaria (vocabulari de la —), 1-35.
Proverbis, 227-239.
Transports (vocabulari dels —), 59-226.

ÍNDEX DE MOTS

No s'han inclòs en aquest índex els mots que figuren en llur ordre alfabètic en el treball d'En F. de B. Moll, pàg. 6-28, i en el de J. Amades, pàg. 59-226.

Els mots que no van acompanyats de cap abreviatura s'entén que són mots del català comú.

- a [*val. ad*], 247.
abadessa, 33.
adrigorire, *ll.*, 240.
agreuli, *prov.*, 244.
aldre. V. alre.
*ale, *ll.*, 247.
alè, 241.
alendar, *cast., cat.*, 241.
*alénitare, *ll.*, 241.
*alenu, *ll.*, 241.
algorrem, *port.*, 245.
alid, *ll.*, 247.
*alir, *ll.*, 247.
- *alife, *umbre*, 248.
aliter, *ll.*, 248.
allau, 243.
alre, 244 i ss.; [*aldre*], 246.
als, 247.
anaticula, *ll.*, 29.
aneldo, *cast.*, 241.
anhelare, *ll.*, 241.
*anhelitare, *ll.*, 241.
anhelitus, *ll.*, 241.
anille, *fr.*, 29.
antena, 34.
- antenal, *bal.*, 34.
antenna, *ll.*, 34.
antennale, *it.*, 34.
-anum, *ll.*, 46 i ss.
apitrador, *bal.*, 80.
apittrar, 30.
appectorare, *ll.*, 30.
apretador, *bal.*, 30.
apretar, *cast.*, 30.
-ària, *ll.*, 249.
aristula, *ll.*, 35.
arraulir-se, 240.
aurre, *prov.*, 245.

- badil, *bal.*, *cast.*, 92.
 badila, *cast.*, 29.
 badile, *it.*, 29.
 bajulu, *ll.*, 33.
 baldufella, *bal.*, 34.
 banc, 31.
 bank, *germ.*, 31.
 *bannom *cèlt.*, 32.
 banya, 32.
 barga, *cast.*, *port.*, 252.
 barge, *fr.*, 252.
 bargun, *reto-rom.*, 252.
 barjo, *llem.*, 252.
 *bawa, *pre-rom.*, 30.
 barraca, 30.
 barracull, *bal.*, 30.
 *barrum, *pre-rom.*, 30.
 bastaix, 33.
 bastax, *gr.*, 33.
 batedor, *bal.*, 30.
 batifió. V. botafió.
 *batile, *ll.*, 29.
 batillu, *ll.*, 29.
 batlet, *bal.*, 33.
 batalla, 33.
 belitre, 33.
 bettler, *germ.*, 33.
 bisbe, *bal.*, 33.
 boaria, *vicent.*, 251.
 Boeria, 249.
 bòfi, *prov.*, 240.
 bòfia, 240, 244.
 bolina [*bal. borina*], 34.
 Les Borges, 252.
 bòria, 249 i ss.
 borja, 251-253.
 botafió [*bal. batifió*],
 34.
 bou, 32.
 bovaria, *ll.*, 249.
 boverie, *fr.*, 249.
 bowline, *ang.*, 34.
 brachiu, *ll.*, 32.
 *braciolu, *ll.*, 32.
 braçol, *bal.*, 32.
 breu, *gasc.*, 244.
 brisa, *cat.*, *ll.*, 243.
 buarí, *bolony.*, 251.
 bulga, *gàl-l.*, 31.
 بوج ^o *àr.*, 253.
 butxaca, 31.
 buvareja, *imolès*, 251.
 cabestre [*bal. cabreste*],
 31.
 cadellet, *bal.*, 33.
 cadireta, 243.
 cajica, *cast.*, 49.
 cajico, *arag.*, 49.
 cajigal, *arag.*, 49.
 Cajigosa, *cast.*, 50.
 Camprodon, 247.
 Cànoes, 251.
 canonge, 252.
 Cànoves, 251.
 caparrot, *bal.*, 31.
 capell, 30.
 caperó, 30.
 caperutxa, *bal.*, 30.
 capirota, *bal.*, 30.
 *cappellu, *ll.*, 30.
 caputxa, 30.
 Cascius, *ll.*, 51.
 Cassius, *ll.*, 51.
 cataracta, *ll.*, 243.
 catellu, *ll.*, 33.
 cateratta, *it.*, 243.
 *cax-, *cèlt.*, 48 i ss.
 *caxanas, *cèlt.*, 47 i ss.
 caxiga, *astur.*, 49.
 cella, 32.
 Cerch Sent, 57.
 Chasseron, *fr.*, 53.
 chène, *fr.*, 48.
 chevron, *fr.*, 33.
 *cinctellu, *ll.*, 30.
 cinctu, *ll.*, 30.
 cintell, *bal.*, 30.
 coa. V. cua.
 cócera, 248.
 coda, *ll.*, 32.
 coll, 31.
 congeminare, *ll.*, 244.
 congesta, *cat.*, *ll.*, 243.
 congregare, *ll.*, 244.
 congreny [i congrell],
 34.
 congriar, 244.
 conjuminar, 244.
 cornal, 32.
 cornalera, *bal.*, 32.
 cornu, *ll.*, 32.
 crapaudine, *fr.*, 33.
 *cratellas, *ll.*, 31.
 cua [*bal. coa*], 32.
 culcitra, *ll.*, 248.
 dalò, *Vinzelles*, 241.
 dalejant, 241.
 daler, 240, 242; [*deler*],
 242.
 dalera, 241.
 dalerar [*delerar*], *val.*, 242
 datu, *ll.*, 34.
 dau, 34.
 de, 241, 242.
 delàje, *aran.*, 251.
 delànet, *aran.*, 251.
 deler. V. daler.
 delere, *ll.*, 241.
 deleret, *bearn.*, 243.
 *delèrium, *ll.*, 240.
 delí, *aran.*, 241.
 delírium, *ll.*, 240.
 deloir (mois —), *fr.*, 240.
 denejar, 241, 242.
 deneya, *bearn.*, 241.
 densare, *ll.*, 241.
 desar, 243.
 desleír, *cast.*, 241.
 dinou [*val. dènou*], 251.
 disset [*val. dèssset*], 251.
 divuit [*val. díuit*], 251.
 écrou, *fr.*, 32.
 el, *fr.*, 247.
 embreuli, *prov.*, 244.
 enlleir, 241, 244.
 enraonia, 251.
 enrederit, 241, 243.
 enreular, *pall.*, 244.
 enrònia, *tort.*, 251.
 entrenyorar, 243.
 enyorar, 243.
 espurna, 243.
 estrebador, *bal.*, 30.
 estrebar, 30.
 estrep, 30.
 esvellegar, 243.
 *exvellicare, *ll.*, 243.
 flexus, *ll.*, 243.
 flix, 243.
 fovea, *ll.*, 244.
 fòvia, 244.
 fretus, *ll.*, 243.
 freu, 243.
 galter, *bal.*, 32.
 galtera, *bal.*, 32.
 galtot, *bal.*, 32.

- gandre(n), *prov.*, 247.
 glis, *ll.*, 241.
 grabaldina, *bal.*, 33.
 graelles, 31.
 gràtil, 34.
 grellat, *bal.*, 31.
 gronsa, 240.
 gronxar, 240.
 here, 243.
 hircus, *ll.*, 243.
 ignorare, *ll.*, 243.
 *illum, *ll.*, 247.
 jou, 31.
 jugu, *ll.*, 31.
 juitadora, *bal.*, 30.
 juntador, *bal.*, 30.
 kasigo, *ribag.*, 49.
 Kassanon(o)-, *cèll.*, 53.
 labes, *ll.*, 243.
 lacus, *ll.*, 240.
 laedere, *ll.*, 241, 244.
 lagoussa, *prov.*, 240.
 lagouso, *prov.*, 240.
 lagui, *prov.*, 240.
 lanterna, *ll.*, 31.
 laqueus, *ll.*, 240, 244.
 làssi, *prov.*, 240, 244.
 lectu, *ll.*, 31.
 llagui, 240, 244.
 llanterna, 31.
 Lledó, 56, 57.
 llengua, 32.
 llit, 31.
 lluitar, 30.
 loir (mois de —), *fr.*, 241.
 luctare, *ll.*, 30.
 Madremanya, 36-46.
 Madrona, 46.
 mànega, 31.
 manica, *ll.*, 31.
 Marcomannia, *ll.*, 36.
 Marmagne, *fr.*, 36.
 Marquixanes, 46-58.
 mataffione, *it.*, 34.
 Mater Magna, *ll.*, 38 i ss.
 Matremania, *it.*, 36.
 Matres, *ll.*, 45.
 Matres *Caxanas, *ll.*,
 47 i ss.
 matronae, *ll.*, 46.
 *minctulare, *ll.*, 243.
 mingere, *ll.*, 243.
 mola, *cat.*, *ll.*, 29.
 moldre, 29.
 molent, 29.
 molere, *ll.*, 29.
 moll, 29.
 moliner, 29.
 molinu, *ll.*, 29.
 mòlta, 29.
 monge, 252.
 mucro, *ll.*, 243.
 mugró, 243.
 mugrón, *cast.*, 243.
 murgó, 243.
 murgón, *arag.*, 243.
 nadilla, *bal.*, 29.
 nedejar, 241, 242.
 Nemetobriga, *cèll.*, 55.
 od, *fr.*, 247.
 odiare, *ll.*, 243.
 oldà, 244.
 *olitanus, *ll.*, 244.
 ora, *ll.*, 243.
 pasta, *ll.*, 31.
 pastera, 31.
 paternal, *bal.*, 35.
 pectine, *ll.*, 31.
 pedrenyal, *bal.*, 35.
 pinta, 31.
 *poldre, *prov.*, 248.
 poldrel, *prov.*, 248.
 poltre, 248.
 porro, *bal.*, 35.
 poudro, *prov.*, 248.
 prūna, *ll.*, 243.
 πύργος, *capc.*, 248.
 puerca, *cast.*, 32.
 pulliter, *ll.*, 248.
 πύργος, 253.
 queixal, 32.
 Queixans, 51.
 quejigo, *cast.*, 48.
 rebutjar, 243.
 remintolar, 243.
 repudiare, *ll.*, 243.
 rest, 35.
 reste, *ll.*, 35.
 rigor, *ll.*, 244.
 riscla, *bal.*, 35.
 romana, 31.
 sagmaria, *ll.*, 32.
 salzereda, 243.
 scrofa, *ll.*, 32.
 sede, *ll.*, 32.
 *sedeola, *ll.*, 32.
 seguentre, *prov.*, 248.
 seiola, *bal.*, 32.
 sequenter, *ll.*, 248.
 seti, *cat.*, *prov.*, 240,
 244.
 soentre, *fr.*, 248.
 somera, 32.
 somereta, *bal.*, 32.
 soventri, *it.*, 248.
 tafar, *àr.*, 29.
 tafarra, 29, 31.
 tafarrell, *bal.*, 29, 31.
 tecatec, *bal.*, 35.
 temperare, *ll.*, 30.
 terrada, *bal.*, 30.
 terrat, 30.
 tòria, 243.
 torre, 30.
 trempa, *bal.*, 30.
 trempador, *bal.*, 30.
 trempar, 30.
 tremuja, 35.
 trimodia, *ll.*, 35.
 troia, *ll.*, 32.
 trugeta, *bal.*, 32.
 truja, 32.
 turio, *ll.*, 243.
 turre, *ll.*, 30.
 ujar, 243.
 ull, 32.
 ullada, *bal.*, 32.
 vadil, *fr.*, 29.
 vedell, 33.
 vela, *cat.*, *ll.*, 34.
 veleró, *bal.*, 34.
 vijares, 240.
 vitellu, *ll.*, 33.
 vora, 243.
 xabró, *bal.*, 33.
 xodrúfa, *àr.*, 34.